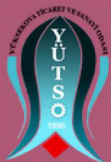

YÜKSEKOVA RAPORU

2020

YÜKSEKOVA TİCARET VE SANAYİ ODASI

YÜKSEKOVA TARİHİ

Tarihi bir kent olan Yüksekova'da sürekli yerleşimi M.Ö. 7000 lere değin uzandığı ve 1000 yıllarında Yüksekova da Urartu Uygarlığının yaşamış olduğu bilinmektedir.

İlçe I. Dünya Savaşı sonunda Rus işgaline uğramış Ordu destekli ilçenin Milis Kuvvetlerinin başarıları sonucunda 5 Mayıs 1918'de düşman işgalinden kurtulmuştur. Tarihi uygarlıklar olarak Hürriyerler, Medler, Persler ve Urartular buralarda hüküm sürdüler. Halen günümüzde Kral Darius'un köyü olan Dara'nın İlçemiz hudutları içinde bir höyük halinde kalıntısı mevcuttur. Kelyaşın ve Uluyol köyünde bulunan mezar taşı, steller ve Güçlü köyündeki koç şeklindeki taşlar Urartulara ait olup, yine Urartuların kültürel ve kutsal Musasır (Aldier) kentinin kalıntıları Kadıköy ve Büyükçiftlik arasında bulunan derav mevkiinde mevcuttur.

Urartu Uygarlığının en kalıcı kanıtları ünlü ordu yoludur. Ordu yolu üzerinde Kelyaşın ve Uluyol stelleri ve anıtları üzerinde Urartu diliyle yazılmış yazıtlar vardır ki bu uygarlıkla ilgili en doğru bilgiler bu yazıtlardan elde edilmiştir. İlçenin batısında Avış deresi ağzında büyük bir kent ve kale kalıntıları mevcuttur.

Günümüz Yüksekova'sında halkın sosyal yapısı halen aşiretçiliğe dayanmakta olup, ilçede Pinyanişi, Doskri, Diri, Oramar ve Ertoşi aşiretleri çoğunluğu teşkil etmektedir. Tarihi bir kent olan Yüksekova'da sürekli yerleşimin M.Ö.7000'lere değin uzandığı kesin olarak bilinmektedir. M.Ö.1000'de ise yörede Urartu Uygarlığı yaşanmıştır. Eski adı Gever olan Yüksekova, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Yüksekova I.Dünya Savaşı sonunda Rus işgaline uğramış, ilçenin milis kuvvetleri ve ordunun başarısı sonucu 5 Mayıs 1918'de düşman işgalinden kurtulmuştur. 19.yy'da Van Vilayetine bağlı Hakkari Livası'nın kazası olan Yüksekova 1936'da ilçe durumuna getirilmiştir. İlçe merkezin eski adı Dize'dir.

YÜKSEKOVA COĞRAFİK YAPI

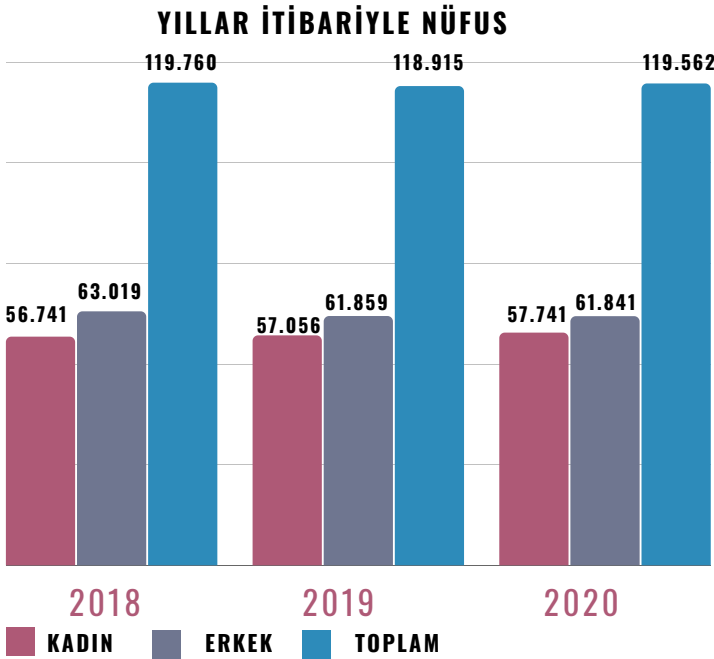
Yüksekova ilçesi doğuda İran devleti ve Şemdinli ilçesi, güneyde Irak devleti, batıda Çukurca ilçesi ve Hakkari ili, kuzeyde Van ilinin Başkale ilçesi ve İran devleti ile çevrili ülkemizin bir serhat ilçesidir.

Yüzölçümü 2291 kilometrekare olup Hakkari iline uzaklığı 80 km 'dir Etrafı dağlarla çevrili olan ilçemizin rakımı 1950 m 'dir. Batısında Cilo dağı, kuzeyde Mor dağı doğusunda İran sınır dağları güneyinde Cilo dağlarının uzantısı olan Sipiriz sıra dağlarıyla çevrilidir. Yüksekova ilçesi bir çöküntü alanıdır.

Yüksekova ilçesi 42-10 ve 44-50 boylamları 36-57 ve 37-48 kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Yüksekova ovasının genişliği 15km ve uzunluğu 40 km 'dir .Zengin alüvyon topraklara sahip olmasına rağmen ağaç ve meyve yetiştiriciliği olumsuz iklim şartları sebebiyle çok azdır. Gece-gündüz ile mevsimler arasında büyük sıcaklık farkı; tarımdan çok, gür çayır ve meralarla hayvancılığa zemin hazırlamıştır.

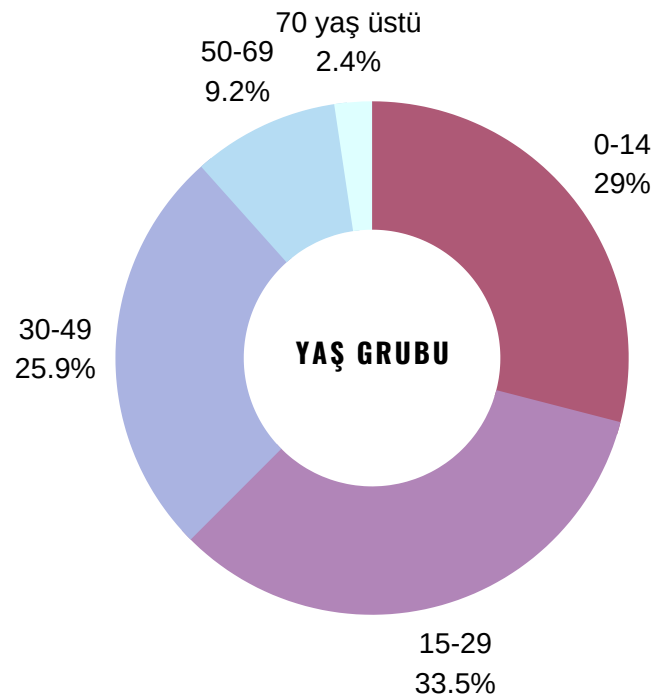
En büyük platosu Kandil Yaylası, Armutdüzü çevresidir. En büyük vadisi Yüksekova'dan geçen Zap'ın bir kolu olan Nehil ırmağı vadisidir. Yüksekova'daki yaylalar ekonomik hayata yön vermiş ve özellikle hayvancılığı ön plana çıkarmıştır. Belli başlı yaylalar şunlardır: CEYTER, MERGEZER , MEYDANBELEK, MOR DAĞI, VARGENİM, KANİMASI Belli başlı akar suları ise Nehil ve Oramar ırmaklarıdır.

YÜKSEKOVA NÜFUS YAPISI

Yüksekova ilçesi Hakkari ilinin en büyük ilçesi konumundadır. Toplam nüfusu 2020 yılı verilerine göre 119.562 kişidir. Hakkari'nin toplam nüfusunun %42,62'si Yüksekova ilçesinde bulunmaktadır.

2019 yılına göre nüfus artışı yaşanmıştır. İlçe nüfusunun %48'i kadın nüfustur. 2020 yılı nüfus verilerine göre ilçe merkez nüfusu 71.705 olurken, köy nüfusu 47.857 kişidir. Toplam nüfusunun %40'ı kırsal alanda yaşamaktadır. Kırsal nüfus yıllar itibariyle düşmektedir.

İlçenin yaş grubuna göre nüfusuna bakıldığı zaman toplam nüfusun %33,5'i 15-29 yaş, %29'u 0-14 yaş, %25,9'u 30-49 yaş grubundadır. Nüfusun büyük çoğunluğu 30 yaşın altındadır.

YÜKSEKOVA EĞİTİM

İlçe genç nüfusa sahip bir ilçedir. Bu bakımdan öğrenci sayısı da fazladır. Milli eğitim bakanlığının okulları dışında Hakkari Üniversitesine bağlı bir sağlık meslek yüksekokulu da mevcuttur. İlçe de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı; 145 okul ve 750 derslik bulunmaktadır. İlçede toplam 29.511 öğrenci bulunurken, köy ve ilçelerde 1.478 öğretmen görev almaktadır.

İlçede ilkokul ve ortaokullarda derslik başına düşen öğrenci sayısı 38, genel ortaöğretim okullarında 40, meslek liselerinde ise 34'dür. ilçede okuma-yazma bilenlerin oranı %90'ın üzerindedir.

15 yaş üstü nüfusun %30'u ortaokul mezunu, lise ve dengi okullardan mezun olanların oranı ise %29'dur. Yüksekokul ve üzeri okullardan mezun olanların oranı yıllar itibariyle artmaktadır. 2020 yılı verilerine göre yüksekokul ve üzeri okullardan mezun olanların oranı %11'dir.

YÜKSEKOVA EKONOMİK YAPI

Hakkari ilinin ekonomik anlamda en gelişmiş ilçesi Yüksekova ilçesidir. İlçe ekonomisinin temelini hayvancılık ve sınır ticaret faaliyetleri oluşturmaktadır. Hayvancılığa bağlı sanayi üretimi de artış göstermektedir. Hayvancılığın yanında ilçede kırsal alanda özellikle geçimlik olmak üzere tarımsal üretimde yapılmaktadır.

İran'a komşu olan ilçe sınır ticaret faaliyetlerini arttırmıştır. İran ile yılda ortalama 30 milyon doların üzerinde ithalat ve ihracat yapılmaktadır.

İlçede sanayi üretiminin artması ile birlikte sanayi üreticileri için bir Organize Sanayi Bölgesinin yapılması için çalışmalar başlatılmıştır.

YÜKSEKOVA TARIM VE HAYVANCILIK

İlçe nüfusunun %40'ının kırsal alanda yaşam sürdüğü ilçede hayvancılık temel ekonomik geçim kaynağıdır. Özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yaygındır. Gerek iç gerek dış pazarlara canlı hayvan satılır. Bitkisel üretim iklim şartları nedeniyle gelişmemiştir.

TARIM

İlçe coğrafi yapısı ve ikliminden dolayı tarım yapmaya pek müsait değildir. Yine de belde ve köylerde küçük çaplı genelde aile içinde tüketilmek için kullanılan tarım faaliyetleri görülür.

Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı	236.527 DEKAR
Meyveler, İçecek Ve Baharat Bitkilerinin Alanı	9.328 DEKAR
Sebze Bahçeleri Alanı	5.039 DEKAR
Nadas Alanı	8 DEKAR
Toplam Alan	250.902 DEKAR

İlçenin toplam tarımsal alanı 250.902 dekar alandır. Toplam alanın büyük çoğunluğunda %94'ünde tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi yapılmaktadır. Meyve, içecek ve baharat bitkilerinin alanı 9.328 dekar, Sebze üretimi için ayrılan alan ise 5.039 dekar alandır.

İlçede tarımsal makine kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. 2020 yılı verilerine göre Yüksekova'da 375 adet traktör olmak üzere toplamda 4.939 adet tarımsal alet ve makine mevcuttur.

TAHILLAR VE DİĞER BİTKİSEL ÜRÜNLER ÜRETİMİ

Ürün Adı	Ekilen Alan (Dekar)	Hasat Edilen Alan (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim (TON)
BUĞDAY	86.821	86.815	123	1.076
MISIR	13	13	77	1
ARPA	4.111	4.107	88	363
FASULYE	70	70	200	14
NOHUT	630	629	113	71
ASPIR TOHUMU	1.506	1.502	147	221
PATATES	30	30	700	21
FİĞ (YEŞİL OT)	9.235	9.229	450	4.153
YONCA (YEŞİL OT)	91.423	91.415	1.050	95.986
KORUNGA (YEŞİLOT)	6.453	6.450	600	3.870
MISIR (SLAJ)	400	398	2.000	796
ÇAYIR OTU (YEŞİL OT)	35.835	35.828	300	10.748
TOPLAM	236.527	236.486	5.848	126.960

2020 yılında toplam 236.527 dekar alanda 126.960 ton tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi yapıldı.

İlçenin toplam tarımsal alanının %94'ünü oluşturan tahıllar ve diğer bitkisel ürünler üretiminde en fazla üretim yonca da yapılmaktadır. Çayır ve mera alanlarının büyük alan kapladığı ilçede hasat edilen yeşil otlar özellikle hayvanların beslenmesinde kullanılmaktadır.

SEBZE ÜRETİMİ

5.039 dekar alanda sebze üretimi yapılmaktadır. 2020 yılında en fazla üretilen sebze ürünü domates (6.777 ton) olmuştur.

Ürün Adı	Ekilen Alan (Dekar)	Hasad Edilen Alan (Dekar)
FASULYE (TAZE)	500	550
LAHANA (BEYAZ)	50	40
MAYDANOZ	9	4
KARPUZ	140	266
KAVUN	20	30
BİBER (DOLMALIK)	380	418
BİBER (SİVRİ)	70	74
HIYAR (SOFRALIK)	1.125	2.475
PATLICAN	10	9
DOMATES	2.510	6.777
KABAK (SAKIZ)	30	44
BAL KABAĞI	80	152
SOĞAN (TAZE)	25	15
SOĞAN (KURU)	90	78
TOPLAM	5.039	10.932

MEYVE ÜRETİMİ

Ürün Adı	Toplam Ağaç Sayısı	Toplu Meyvelerin Alan (Dekar)	Verim (Kg/Ağaç Say.)	Üretim (TON)
ÜZÜM (SOFRALIK)	0	40	600	24
İNCİR (YAŞ)	7.961	3	13	28
ELMA (GOLDEN)	41.734	755	22	421
ELMA (STARKİNG)	59.638	2.103	24	770
ELMA (AMASYA)	47.392	1.080	21	525
ELMA (GRANNY)	28.322	432	21	204
DİĞER ELMALAR	31.337	642	29	515
ARMUT	26.909	517	17	184
AYVA	7.888	13	20	77
KAYISI	4.838	95	18	51
ZERDALİ	4.039	40	17	35
KIRAZ	9.573	50	17	94
VIŞNE	8.632	35	17	78
ŞEFTALİ	6.787	26	20	81
NEKTARİN	11.337	6	19	63
ERİK	25.155	435	20	296
DUT	12.851	5	19	64
BADEM	5.859	4	10	30
ŞAM FISTIĞI	335	0	9	1
CEVİZ	92.580	3.045	17	800
NAR	9.647	2	17	61
TOPLAM	442.814	9.328	21	4.402

ilçede toplam 9.328 dekar alanda meyve üretimi yapılmaktadır.

442.814 ağacın mevcut olduğu ilçede 2020 yılında 4.402 ton meyve üretimi gerçekleşmiştir.

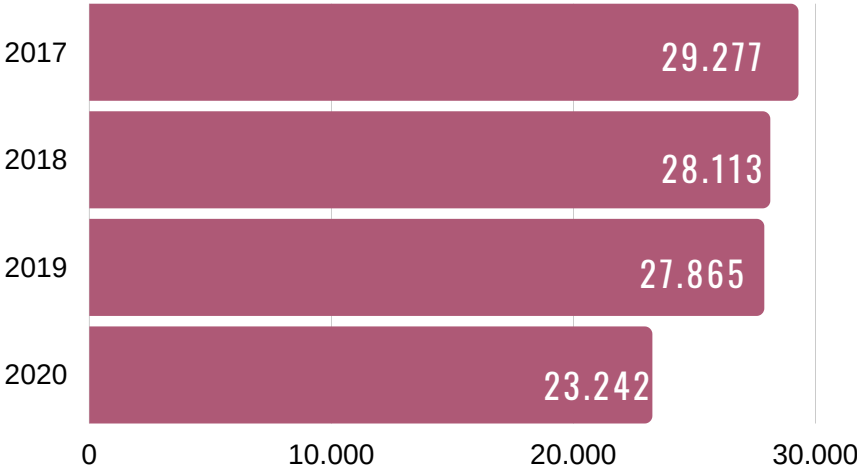
21 çeşit meyvenin yetiştirildiği ilçede en fazla üretim cevizdedir.

2020 yılında toplam 800 ton ceviz üretimi yapılmıştır.

HAYVANCILIK

İlçe nüfusunun %40'ının kırsal alanda yaşam sürdüğü ilçede hayvancılık temel ekonomik geçim kaynağıdır. Özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yaygındır. Hayvancılıktan elde edilen ürünler iç pazara sunulmaktadır. İlçede arıcılık yaygın bir sektör olmaktadır.

BÜYÜKBAŞ HAYVAN SAYISI

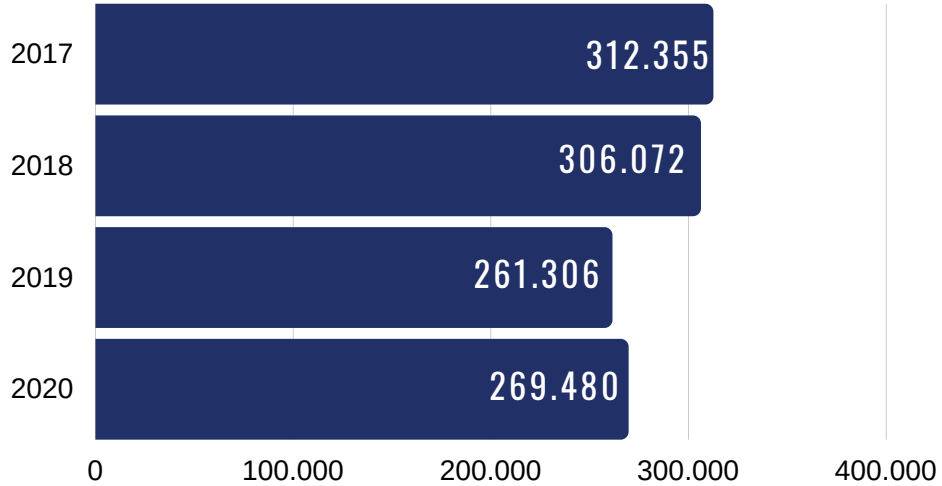

İlçede 2020 yılında toplam 23.242 büyükbaş hayvan mevcuttur. 2017 yılına göre büyükbaş hayvan sayısı %20 azalmıştır. Hakkari ili ve ilçelerinde toplam 38.766 büyükbaş mevcuttur. Toplam büyükbaş hayvan varlığının %60'ı Yüksekova ilçesindedir.

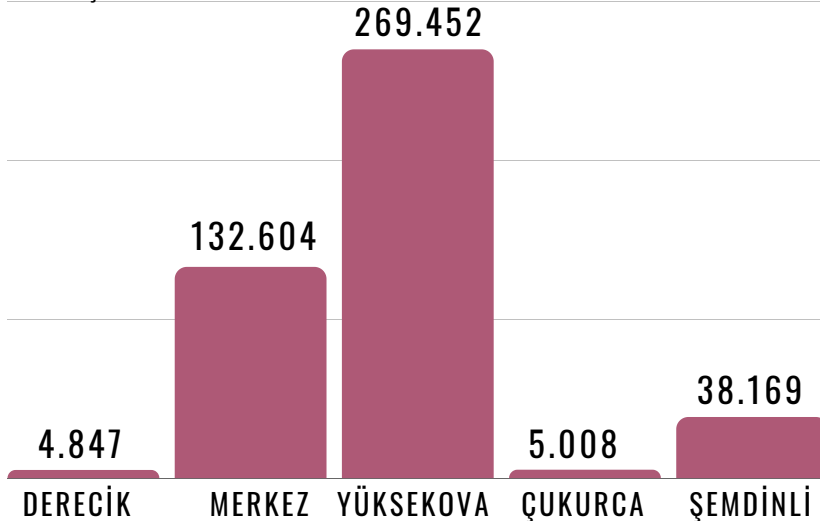
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞI

İlçenin en büyük geçim kaynaklarının arasında küçükbaş hayvan yetiştiriciliği vardır. 2017 yılında 312.355 olan koyun varlığı 2020 yılında %14 azalmıştır.

KOYUN VARLIĞI

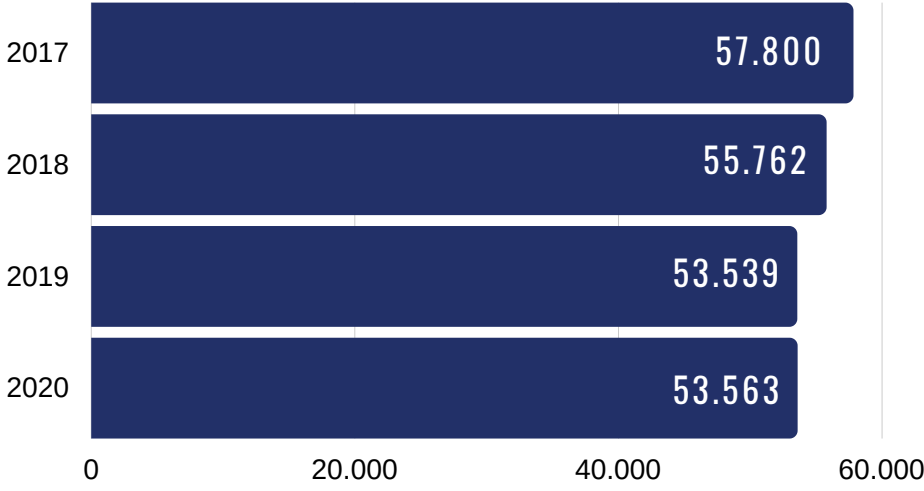
İLÇELER KOYUN VARLIĞI

Hakkari ilinde 2020 yılı verilerine göre toplam 450.080 koyun varlığı mevcuttur. Toplam varlığın %60'ı Yüksekova ilçesindedir.

KÜÇÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞI

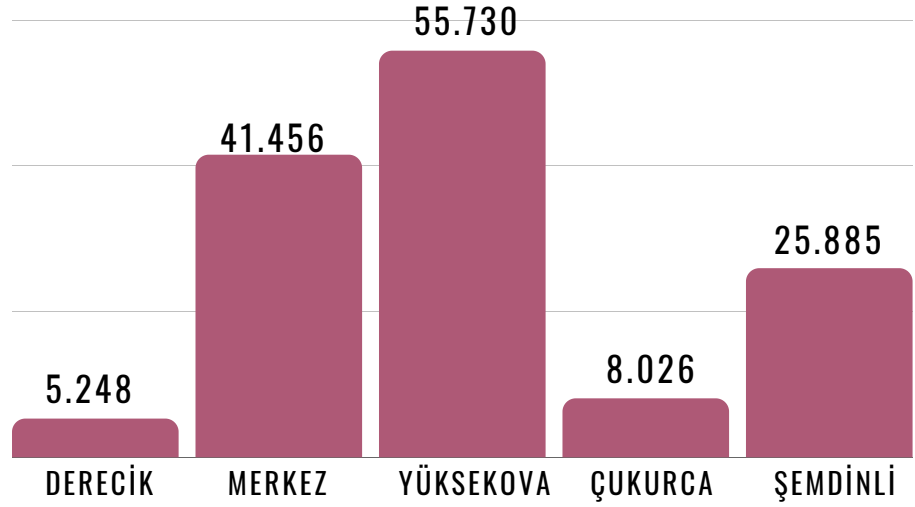
KEÇİ VARLIĞI

Toplam keçi sayısı 2020 yılında 53.563 olmuştur. 2017 yılına göre keçi varlığında düşüş meydana gelmiştir.

Hakkari ilinin toplam keçi varlığı olan 99.045 adet keçinin %56'sı Yüksekova'dadır.

İLÇELER KEÇİ VARLIĞI

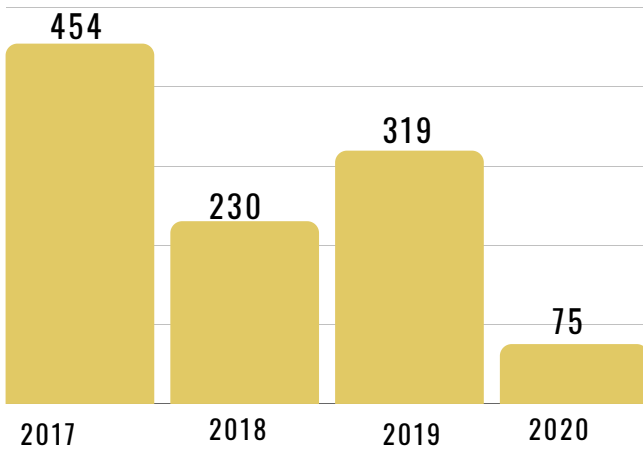
ARICILIK

Hakkari ili balı ile meşhur bir ildir. Bal üretiminin çoğunluğu Yüksekova ilçesinde yapılmaktadır. İlçe ekonomisinin en önemli kaynaklarından biri arıcılıktır. Doğal ve organik balın üretildiği ilçede arıcılık halkın temel geçim kaynaklarından biridir. Yörede bal üretimi geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Ayrıştırma, işleme, ısıl işlemler gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bu yörenin bal kalitesine etki eden yüksek rakıma dayalı kıraç formasyon yapısı olan yoğun aromatik bileşenler barındıran bitki grupları bulunmaktadır. Bunlar kekikler, gevenler, ada çayları, ballıbabagiller, papatyagiller, kabe otugiller gibi birçok bitki çeşidi popülasyonu bulunmaktadır.

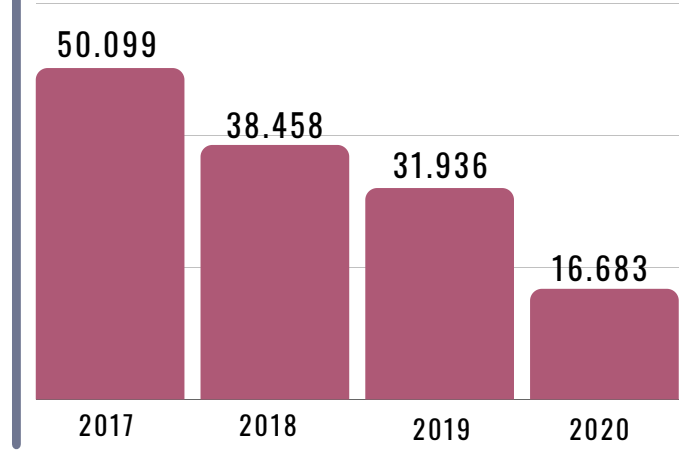
Bal kalitesini artıran ve yayla bitkileri olarak da bilinen aromatik bal bitkileri yörenin bitki eşitliliği arasında yoğunluktadır.

YÜKSEKOVA BAL ÜRETİMİ (TON)

YÜKSEKOVA KOVAN SAYISI

İlçede 2017 yılında 50.099 adet olan kovan sayısı 2020 yılında 16 binlere kadar düşmüştür. Aynı şekilde kovan sayısının azalması ile beraber bal üretimi yılda 454 tondan 75 tona kadar düşmüştür. Düşüşün önemli sebeplerinden biride bölgede yaşanan çatışmalı süreçlerin üreticileri farklı iş alanlarına yönlendirmesinden kaynaklanmaktadır.

SINIR TİCARETİ

İlçenin hayvancılıktan sonra ekonomik anlamda önemli sektörlerden biride sınır ticaretidir. İran ile yapılan sınır ticaret faaliyeti ilçe ekonomisine büyük katkı sağlamıştır.

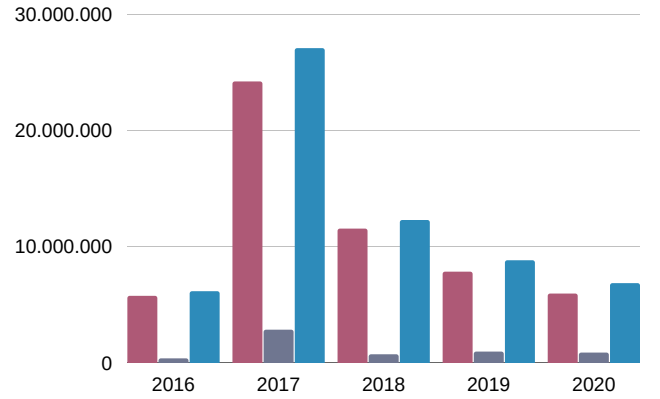
ESENDERE SINIR KAPISI

Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinin doğusunda yer almakta olan Esendere Gümrük Kapısı jeopolitik ve jeostratejik öneminin yanı sıra ticari açıdan önemli bir konumdadır. Esendere gümrük kapısının sahip olduğu ticari fonksiyonları doğrudan ya da dolaylı olarak, gümrük kapısı etki alanındaki yerleşmelerde değişikliklere neden olmuştur. Geçmişte alanda meydana gelen sınır sorunları arasında yer alan terör sorunlarından dolayı gümrük kapısında ticari aktiviteler durma noktasına gelmiştir. Ancak bu sorunların bertaraf edilmesi günümüzde gümrük kapısının ticari faaliyetlerine olumlu etkilerde bulunarak alanda sosyal, siyasi ve ekonomik yapının tekrardan canlanmasında ve gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Uluslararası nitelikte İran ve Türkiye'ye ekonomik açıdan önemli katkıları bulunan gümrük kapısında niteliksel iyileştirmelerle ekonomik kazanç ve verilen hizmet nitelikleri arttırılmaya çalışılmıştır.

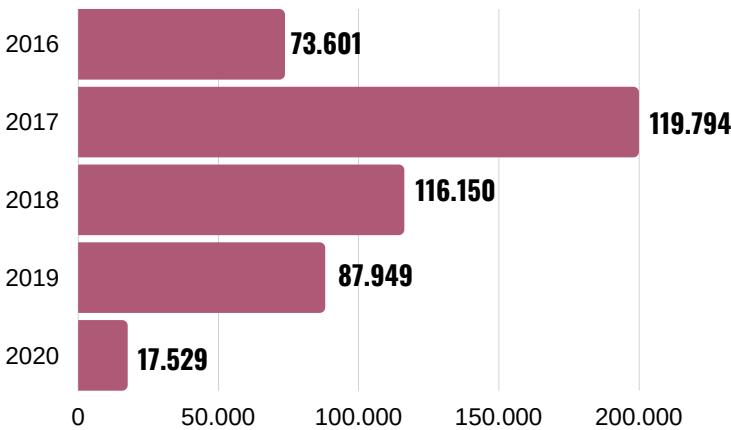
ESENDERE SINIR KAPISI ÜZERİNDEN YAPILAN DIŞ TİCARET

YILLAR	İHRACAT (DOLAR)	İTHALAT (DOLAR)	DIŞ TİCARET HACMİ (DOLAR)
2016	5.753.280	396.412	6.149.692
2017	24.196.453	2.862.052	27.058.505
2018	11.536.586	747.823	12.274.409
2019	7.833.634	978.437	8.812.071
2020	5.950.828	892.480	6.843.308

Kaynak:Tüik

Esendere Sınır Kapısı üzerinden yapılan dış ticaret verilerine bakıldığı zaman yıllar itibariyle ithalat ve ihracatta artış olduğu görülmektedir. Toplam dış ticaret 2017 yılında 27.058.505 milyon dolar ile rekor kırmıştır. Toplam dış ticaretin %90'ı ihracattır. Modernizasyon işlemlerinin tamamlanmasından sonra Esendere Sınır Kapısı üzerinden yapılan dış ticaret giderek artış gösterecektir.

ESENDERE SINIR KAPISI ÜZERİNDEN GİRİŞ YAPAN YABANCI SAYISI

Esendere Sınır Kapısı üzerinden 2017 yılında 119.794 yabancı girişi yapılmıştır. 2020 yılında pandemiden kaynaklı olarak kapanan sınır kapısında girişler 17.529'a kadar düşüş göstermiştir.

TURİZM

Irak ve İran'a komşu olan ilçemizde Cento'nun ortak bir çalışma sonunda meydana getirdiği standart bir karayolu, Esendere sınır kapımızdan İran'a ulaşmaktadır. Komşu İran devletinin iki sınır kapısından biri olan Esendere yolunun bu ilçemizden geçmesi turizm yönünden büyük önem taşımaktadır. Bu durumu dikkate alan Yüksekova kaymakamlığı ve özel sektör ilçede turistik tesis yaptırma girişimi bulunmuştur. İlçemizin turistik değerinin son yıllarda anlaşılması sonucu gelen yerli ve yabancı turistlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye'nin en doğu ucunda bulunan dolayısıyla Irak ve İran'a komşu olan Yüksekova ilçesini özellikle Türkiye-İran turist yolunun geçtiği Esendere sınır kapısından gelenlerin sayısı fazladır. İlçe merkezine gelen turistler ise gezi inceleme, va yapma, Cilo ve Sat göllerine giderek çeşitli konularda bilimsel araştırmalara yapmak eğilimi ve sistemi ile gelen turistlerdir. Bu sırada bazı tarihi eser meraklısı turistlerin geldiği tespit edilmiştir. Cilo- Sat dağlarına "Türkiye'nin Himalayaları" denir. Daima karlı tepeleri, buzul gölleri yer yer hırçın tabiat güzellikleri içinde insanoğlunun meydan okuyan bütün bu manzara yurdumuzun bir başka köşesinde kolay kolay bulunmayacak değerlerdir.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLER

Türk tarih Kurumu Uzmanlarının adım adım dolaşarak 1938'de Cilo ve Sat Dağları'nın Geveruk Vadisi'nde rastladıkları "Kaya resimleri" Yüksekova yöresinin tarihi değerini arttırmıştır. Yüksekova ilçesinin batı ucunda Büyükçiftlik köyünün doğu istikametinde Büyükçiftlik-Kadıköy yolu üzerinde Derav (Melik) köyünde büyük bir şehir harabesi ve kale kalıntısı vardır. Burasının Urartu'lara ait Kadim Musaşir şehri olduğu kuvvetle muhtemeldir. Yüksekova'da Dara köyü gibi daha başka önemli yerler vardır. Musaşir, Urartu tarihinde mühim bir merkez olduğundan şehir kalıntılarının yapılacak kazılar sonucunda bulunması mümkündür. Köprücük Köyünün ortasındaki tepede uzun dikdörtgen planlı iki bölümlü bir kilise kalıntısı vardır. Duvarlar düzgün, koyu renkli taştandır. Yan duvarlardaki yarım payeler tonuz örtüyü taşımaktadır. Kapının üstünde bezemeli bir taş vardır. Asur saldırılarına karşı haber alma kuleleri ya da yaylaya çıkan sürüleri korumak ve yayla güvenliğini sağlamak için yapılmış küçük savunma kütleleri olduğu sanılan dirheler ise Yüksekova'nın Tirişin yaylasında bulunmaktadır. Henüz çıkılmamış daha bir çok dorukları olan Cilo ve Sat dağları Türkiye'nin en yüksek dağlarından olup bütün dağcılar ve tabiat sevenlerce gezilip görülmeye ve zahmeti çekilmeye değer yerlerdir.

ÖN PLANA ÇIKANLAR

- İran ile Sınır Komşusu Olması
- Modern Esendere Sınır Kapısı
- Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığı
- Kış Turizmi için Uygun Coğrafya ve İklim
- Geniş Mera Varlığı
- Arıcılık Faaliyetleri için Uygun Coğrafya
- İlin En Büyük İlçesi Olması
- Genç Nüfus Potansiyeli
- Doğa Sporları için Uygun Coğrafya

YATIRIM ALANLARI

- Sınır Ticaret Yatırımları
- Hayvancılık ile İlgili Tüm Yatırımlar
- Kış Turizmi Yatırımı
- Doğa Sporları Turizmi Yatırımları
- Arıcılık Faaliyeti Yatırımları
- Tarım ve Hayvancılığa ilişkin Sanayi Yatırımları
- Diğer Tüm Sanayi Yatırımları
- Ceviz Meyvesi Odaklı Yatırımlar

YAPILMASI GEREKENLER

- İl Merkezine ve Sınır Kapılarına olan Ulaşımın İyileştirilmesi
- Sınır Ticaret Faaliyetlerinin Kolaylaştırılması
- Mevcut küçükbaş ve büyükbaş hayvan potansiyelinin korunması ve sayılarının artırılması için modern çalışmaların yapılması
- Modern kombine et tesislerinin kurulması
- Organize Sanayi Bölgesinin Kurulması için Çalışmaların Hızlandırılması
- Hayvan Üreticilerine Gerekli Desteğin Sağlanması
- Turizmin Geliştirilmesi için Gerekli Tanıtım ve Çalışmaların Yapılması
- Mevcut Arı Popülasyonunun Korunması ve Zenginleştirilmesi
- Bal Üreticilerine Gerekli Desteğin Sağlanması
- İlçe Balının ve Cevizinin Değerini Görmesi İçin Tanıtımının İyi Yapılması
- İlçeden Göçün Engellenmesi İçin Gerekli Çalışmaların Yapılması